

॥९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ प्रसवः प्रसवकारणकर्मैव दंशादीनां सुखाद्यासौ प्रमाणं नियामकं एवं स्वस्यापि ज्ञात्वा स्थिरोऽचंचलो भव ॥ १४ ॥ इति अनुशासनप० नैलकं० भारतभावादोपेक्षतुः षष्ठ्यधिक शततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ ७३ ॥ कार्यतइति ॥ १॥ प्रवर्तते प्रवर्तयति ॥ २॥ धर्मार्थस्य धर्मफलस्य प्रदर्शनात् यदा धर्म एव श्रेयस्कर इति बुद्धिर्भवेत्तदा यं धर्मात्मा धर्मचित्तः धर्मो आश्वसीत विश्वासं कुर्वीत अदृढबुद्धिस्तु न विश्वसेत् धर्मफले ॥ ३॥ एतावद्दुर्मे विश्वासवत्त्वं उभयवित्कर्तव्या कर्तव्यवित् ॥ ४ ॥ राजसामलिनाः ॥ ५॥ धर्मः कदाप्यधर्मो न भवेदित्याह नहीति अधर्मतया दुःखहेतुतया ॥ ६॥ ७॥

न विद्वान्विद्यया हीनं दृश्यर्थमुपसंश्रयेत् ॥ यथापि पासां जयति पुरुषः प्राप्य वैजलं ॥ ९ ॥ इष्टार्थो विद्यया त्वेव न विद्यां प्रजहेन्नरः ॥ नाप्राप्तकालो भ्रियते विद्धः शरशैरपि ॥ तृणाग्रेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ १० ॥ भीष्म उवाच ईहमानः समारंभान्यदिनासादयेद्धनं ॥ उग्रंतपः समारोहे न्न ह्यनुसंप्र रोहति ॥ ११ ॥ दानेन भोगी भवति मेधावी वृद्धसेवया ॥ अहिंसया च दीर्घायुरिति प्रादुर्धर्मनीषिणः ॥ १२ ॥ तस्माद्दद्यान्नयाचेतपूजयेद्दार्मिकानपि ॥ सुभाषी प्रियरुच्छांतः सर्वसत्वाविहिंसकः ॥ १३ ॥ यदा प्रमाणं प्रसवः स्वभावश्च सुखासुखं ॥ दंशकीटपिपीलानां स्थिरो भवयुधिष्ठिर ॥ १४ ॥ इति श्रीमहाभारते अनुशासनपर्वणि अनुशास० दानधर्मधर्मप्रशंसायां चतुःषष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ ७३ ॥ भीष्म उवाच कार्यतेय चक्रियते सच्चासच्चकृताकृतं ॥ तत्राश्वसीतसत्कृत्वा असत्कृत्वा न विश्वसेत् ॥ १ ॥ काल एव सर्वकाले निग्रहानुग्रहौ ददत् ॥ बुद्धिमा विश्वभूतानां धर्मो प्रवर्तते ॥ २ ॥ यदा त्वस्य भवेद्बुद्धिर्धर्मार्थस्य प्रदर्शनात् ॥ तदा श्वसीत धर्मात्मा दृढबुद्धिर्न विश्वसेत् ॥ ३ ॥ एतावन्मात्रमेतद्बुद्धिभूतानां प्राज्ञलक्षणं ॥ कालयुक्तोऽप्युभयविच्छेषं युक्तं समाचरेत् ॥ ४ ॥ यथा ह्युपस्थितैश्चर्याः प्रजायंते न राजसाः ॥ एवमेवात्मनात्मानं पूजयंतीह धार्मिकाः ॥ ५ ॥ न त्वधर्मतयाऽधर्मं दद्यात्कालः कथंचन ॥ तस्माद्दिशुद्धमात्मानं जानीयाद् धर्मचारिणं ॥ ६ ॥ स्पृष्टुमप्यसमर्थो हि ज्वलंतमिव पावकं ॥ अधर्मः संततो धर्मकालेन परिरक्षितं ॥ ७ ॥ कार्यवितौ हि धर्मेण धर्मो हि विजयावहः ॥ त्रयाणामपि लोकानामालोकः कारणं भवेत् ॥ ८ ॥ ननु कश्चिन्नयेत्याज्ञो गृहीत्वैव करेनरं ॥ उच्यमानस्तु धर्मेण धर्मलोकभयच्छले ॥ ९ ॥ शूद्रोऽहिंसाधिका रोमे चातुराश्रम्यसेवने ॥ इति विज्ञानमपरेनात्मन्युपदत्स्युत ॥ १० ॥

एतौ विशुद्धताऽधर्मास्पर्शौ ॥ ८ ॥ नयेत्यधर्मभित्तिशेषः धर्मण धर्मानुष्ठानार्थं इतरैरुच्यमानः प्रेर्यमाणः सन् सर्वलोकभयच्छलेतेषां प्रतारणे प्रवर्तते यद्वास्वनिस्तारं स्वयमेवाचरेदित्याह नत्विति नयेत् ऊर्ध्वभित्तिशेषः किंतु धर्मभयलोकभययोः श्लेच्छलेच्छलेन निवृत्तिनिमित्तं धर्मेण हेतुना अर्थात्वाज्ञेन उच्यमान एव नरः ऊर्ध्वगच्छतीति शेषः शूद्रो हिमित्यादिवदन्निशेषपूरणेन योज्यं ॥ ९ ॥ अपरे साधवः न उपदधति नच्छलं कुर्वन्ति यथाधिकारं धर्मं कुर्वन्ति नच्छलमित्यर्थः तस्मात्प्रवर्तमाना सर्वाव्यर्थे वेति भावः ॥ १० ॥